

Ήταν δέκα ακριβώς το πρωί, Σεπτέμβρης μήνας του 1994. Στη μικρή πέτρινη πλατεία του χωριού Αετοφωλιά – ή και Φωλίτσα για κάποιους –, επισήμως Αγία Μαρίνα, που βρίσκεται λίγα χιλιόμετρα μετά την Κόνιτσα, στην ορεινή Ήπειρο, κόσμος άρχισε να μαζεύεται έξω από το κλειστό καφενείο-μπακάλικο Ο Πλάτανος. Σχεδόν όλοι οι κάτοικοι του χωριού, αλλά και άλλοι από την Κόνιτσα, τα Γιάννενα και από τα γύρω χωριά συγκεντρώθηκαν εκείνη τη φθινοπωρινή μέρα για έναν δυσάρεστο λόγο: την κηδεία τού από χρόνια ξενιτεμένου Μιχάλη Νούσια.

Ο Μιχάλης είχε φύγει από το χωριό του το 1964, μόλις είκοσι χρονών, και πήγε στη Γερμανία αναζητώντας μια καλύτερη ζωή. Έζησε στο Μόναχο τριάντα ολόκληρα χρόνια και εκεί πριν από τέσσερις μέρες πέθανε ηττημένος από έναν καλπάζοντα καρκίνο.

Ελάχιστοι από τους συγγενείς και τους φίλους της

οικογένειας γνώριζαν για την ασθένεια που είχε προσβάλει τον Μιχάλη τους τελευταίους έξι μήνες της ζωής του. Οι δικοί του, ακολουθώντας τη νοοτροπία μιας κλειστής κοινωνίας, προσπάθησαν να κρατήσουν μυστική την αρρώστια του. Η είδηση του θανάτου του ξάφνιασε τους πάντες και μαθεύτηκε πολύ γρήγορα από στόμα σε στόμα, αλλά και από τα αγγελτήρια του γραφείου τελετών που, όπως συνηθίζεται σ' όλα τα μικρά μέρη, διαβάζουν ανελλιπώς οι μεγαλύτεροι: «...τον αγαπημένο μας σύζυγο, αδελφό, εξάδελφο και θείο, ΜΙΧΑΗΛ ΝΟΥΣΙΑ του Πέτρου, μουσικό, ετών 50, κηδεύουμε σήμερα στον Ιερό Ναό Αγίας Μαρίας...»

Ο Μιχαήλ Νούσιος, δευτερότοκος γιος του Πέτρου και της Διαλεχτής, γεννημένος και μεγαλωμένος στην Αετοφωλιά, έμεινε ορφανός από ενός έτους, όταν ο πατέρας του σκοτώθηκε στον Εμφύλιο. Η μάνα του δεν ξαναπαντρεύτηκε. Ανέθρεψε μόνη της τον Μιχάλη και τον κατά ένα χρόνο μεγαλύτερο αδερφό του Γιώργο. Τα παιδιά μεγάλωσαν πολύ δύσκολα στη μετακατοχική Ελλάδα, με τη Διαλεχτή να υφαίνει ολημερίς στον αργαλειό φλοκάτες και στρωσίδια, ώστε να τους εξασφαλίζει τα απαραίτητα.

Ο Βασίλης, ο μοναδικός αδερφός του πατέρα τους, στάθηκε στο πλευρό της Διαλεχτής. Αγαπούσε τους ανιψιούς του σαν δικά του παιδιά και κάλυπτε με όποιον τρόπο μπορούσε το ανεκπλήρωτο κενό του μακαρίτη

αδερφού του. Ο ίδιος με τη σύζυγό του την Αγαθή, μια καλόψυχη και ήσυχη γυναίκα, είχαν δύο κόρες, την Ελένη και τη Σμαράγδα, μικρότερες από τα αγόρια. Τα τέσσερα παιδιά μεγάλωναν μαζί, σαν αδέρφια.

Όταν άρχισαν να ενηλικιώνονται, μέλημα και των τριών γονιών ήταν να αποκαταστήσουν επαγγελματικά τα αγόρια και να παντρέψουν τα κορίτσια, αν και για τη Σμαράγδα, που είχε γεννηθεί με μια μικρή αναπηρία στο δεξί της πόδι και κούτσαινε από τα πρώτα της βήματα, δεν είχαν και πολλές ελπίδες.

«Ποιος να στραβουθεί να πάρ' μια κ' τσή;» έλεγε με καημό ο Βασίλης.

Μόλις ο Γιώργος απολύθηκε από τον στρατό, ο θείος του, μια και είχε το μοναδικό καφενείο του χωριού, του πρότεινε να γίνουν συνέταιροι. Ο Γιώργος σύντομα μετέτρεψε το μισό μαγαζί σε μπακάλικο και σιγά σιγά η μικρή επιχείρηση πέρασε στα χέρια του. Η Διαλεχτή σκέφτηκε να γράψει σε έναν αδερφό της εγκατεστημένο στη Γερμανία προκειμένου να στείλει εκεί το στερνοπούλι της, τον μόλις είκοσι ενός χρόνων Μιχάλη, που κι αυτός είχε τελειώσει τη στρατιωτική του θητεία. Ο αδερφός της δέχτηκε, κι έτσι ο νεαρός, γεμάτος φόβους κι ελπίδες, ξεκίνησε να βρει την τύχη του στα ξένα.

Ο θείος του, ελαιοχρωματιστής στο επάγγελμα, παρέλαβε τον νεαρό Μιχάλη στο Μόναχο και προσπάθησε να του εξηγήσει ορισμένα βασικά πράγματα για

τον καινούργιο τόπο, ενώ τον πήρε προσωρινά βοηθό στη δουλειά, έχοντας ως μέλημα να του βρει σχολείο για ενήλικες ώστε να μάθει τη γλώσσα και ύστερα να τον βάλει σε κάποιο εργοστάσιο όπου θα έπαιρνε καλά λεφτά.

Ο καινούργιος μετανάστης άρχισε να δουλεύει δίπλα στον θείο του και να μαθαίνει τη δύσκολη για τον ίδιο γλώσσα και τον αυστηρό τρόπο ζωής των Γερμανών. Κατά τους πρώτους μήνες, από τη μια του έλειπε η οικογένεια και το χωριό του, κι από την άλλη εκστασιαζόταν με όλα αυτά τα καινούργια που έβλεπε και μάθαινε.

Με τον θείο του έβαφαν σπίτια ή άλλαζαν ταπετσαρίες σε τοίχους. Ο Μιχάλης ρουφούσε σαν σφουγγάρι καθετί καινούργιο που έβλεπε ή άκουγε.

Μια μέρα, καθώς έβαφαν το ταβάνι του σαλονιού ενός αρχοντικού, έφτασε στ' αυτιά τους μια υπέροχη μουσική από κάποιο δωμάτιο στον επάνω όροφο. Ο νεαρός Μιχάλης μαγεύτηκε από τον ήχο και όταν ρώτησε τον θείο του, εκείνος του είπε:

«Α, αυτό 'ναι βιολί, καμάρι μ', αυτός που 'χ' το σπít' είν' βιουλ'τζής σπουδαγμένους».

Η απάντηση δεν κάλυψε τον Μιχάλη, γιατί βιολί είχε ακούσει στα πανηγύρια του χωριού του. Ο ήχος έμοιαζε, αλλά κάτι άλλο πιο βαθύ και βραχνό είχε μέσα του αυτό που άκουγε.

Την επόμενη μέρα η μουσική ακουγόταν ξανά από τον επάνω όροφο. Δεν άντεξε· ήθελε να δει από ποιο όργανο προερχόταν ο ήχος, και όταν ο θεός του έφυγε για να φέρει κάποια χρώματα, πήρε το θάρρος κι ανέβηκε τις σκάλες ακολουθώντας τη μαγική μελωδία.

Το σπίτι που έβαφαν ανήκε σε έναν από τους σπουδαιότερους τσελίστες στη Γερμανία και καθηγητή στη Μουσική Ακαδημία του Μονάχου, τον Χούμπερτ Ράινερ. Στον επάνω όροφο του σπιτιού ήταν το δωμάτιο όπου μελετούσε και δίδασκε ο Χούμπερτ.

Ο Μιχάλης πλησίασε στη μισάνοιχτη πόρτα του δωματίου και με τεράστια έκπληξη διαπίστωσε πως το άγνωστο όργανο το έπαιζε καθιστή μια πανέμορφη Γερμανίδα. Πράγματι, έμοιαζε με βιολί, αλλά ήταν πολύ μεγαλύτερο, και η μουσικός το είχε ανάμεσα στα πόδια και σχεδόν το αγκάλιαζε με όλο της το σώμα. Ένας μεσόκοπος Γερμανός την παρακολουθούσε όρθιος, ενώ μέσα στο δωμάτιο υπήρχαν δύο ακόμη τέτοια μεγάλα όργανα.

Ο Χούμπερτ αντιλήφθηκε την παρουσία του νεαρού προτού τον δει και γυρίζοντας του είπε αργά:

«Θα θέλατε, κύριε, να παρακολουθήσετε το μάθημα μιας αυριανής σολίστ;», και με σοβαροφανές ύφος στράφηκε χαμογελαστός στη μαθήτριά του: «Ορίστε, κυρία μου, έχετε ήδη τους πρώτους σας θαυμαστές».

Ο Μιχάλης δεν κατάλαβε – δεν ήξερε και τη γλώσ-

σα –, αλλά από το βλέμμα του Γερμανού εισέπραξε πως μπορούσε να μείνει και να παρακολουθήσει το μάθημα. Μαγεύτηκε ακόμη περισσότερο από τον ήχο, καθώς τον άκουγε από τόσο κοντά. Εκεί όμως που εκστασιάστηκε ήταν όταν ο δάσκαλος πήρε το δικό του όργανο και άρχισε να δείχνει στη μαθήτριά. Ο ήχος ήταν θεϊκός.

Διηγήθηκε στον θείο του το περιστατικό, κι εκείνος την επόμενη μέρα τον άφησε να ανέβει ξανά για λίγο να παρακολουθήσει το μάθημα ενός άλλου μαθητή. Και πάλι κατάλαβε πόσο καλύτερος ήταν ο ήχος του δασκάλου όταν έδειχνε στον μαθητή. Ο Γερμανός καθηγητής παρακολουθούσε με μεγάλο ενδιαφέρον τον νεαρό εργάτη που είχε ενθουσιαστεί τόσο πολύ με το βιολοντσέλο – όμως η δουλειά είχε τελειώσει και θεϊός και ανιψιός δεν θα ξαναπήγαιναν εκεί για να βιάψουν. Φεύγοντας ο Μιχάλης σημείωσε τη διεύθυνση του σπιτιού.

Οι μήνες περνούσαν. Ο Μιχάλης έπιασε δουλειά σε εργοστάσιο παιδικών παιχνιδιών όπου δούλευαν πολλοί Έλληνες, αλλά και Ιταλοί μετανάστες. Νοίκιασε ένα μικρό σπίτι, αφού πια είχε σταθερό μισθό, και έφυγε από την οικογένεια του θείου του. Άρχισε να μαθαίνει γερμανικά με γοργούς ρυθμούς και να στέλνει τα πρώτα χρήματα στη μάνα του. Τα γερμανικά του μέρα με τη μέρα βελτιώνονταν και σύντομα άρχισε να

κάνει φίλους μετανάστες από την Ελλάδα και από άλλες χώρες, αλλά και Γερμανούς, οι οποίοι άλλοτε του προκαλούσαν θαυμασμό με τη νομιμοφροσύνη και τη συνέπειά τους κι άλλοτε αμηχανία με την ψυχρότητα και την ωμότητά τους. Οι Γερμανίδες ξετρελαίνονταν μαζί του· η εξωτική, σκουρόχρωμη μορφή του τις έκανε να του χαρίζουν την παρέα τους και τα κορμιά τους απλόχερα. Εκείνος, μεγαλωμένος σε μια μικρή, κλειστή, θρησκόληπτη κοινωνία, ανταποκρινόταν με ζέση περισσή σ' αυτή την πρωτόγνωρη, για τον ίδιο, ελευθερία.

Όσο περνούσε ο καιρός, προσαρμοζόταν όλο και πιο πολύ στην ξένη χώρα. Καθημερινά γνώριζε πολλά καινούργια πράγματα, αλλά το βιολοντσέλο παρέμενε αυτό που του είχε κάνει τη μεγαλύτερη εντύπωση. Το θεωρούσε απίθανο, αλλά θα ήθελε να μάθει κι αυτός να παίζει. Ο αγώνας για την επιβίωσή του ήταν τεράστιος και η εκμάθηση ενός μουσικού οργάνου θα ήταν για κείνον μια υπερβολική πολυτέλεια. Του είχε γίνει όμως έμμονη ιδέα.

Ένα βράδυ μάλιστα, σε κάποιο σπίτι, που είχαν μαζευτεί Έλληνες για την ονομαστική γιορτή ενός φίλου, γνώρισε έναν Αθηναίο, τον Γεράσιμο, που σπούδαζε φλάουτο στη Μουσική Ακαδημία του Μονάχου. Τον ρώτησε πόσο δύσκολο είναι να μάθει κανείς βιολοντσέλο, πόσα χρήματα χρειάζονται για να το αγοράσει

και πόσο κοστίζουν τα μαθήματα. Ο φλαουτίστας τού έδωσε όσες πληροφορίες ζήτησε κι ακόμη περισσότερες. Με τον Γεράσιμο έγιναν πολύ καλοί φίλοι, και έτσι γνώρισε κι άλλους νέους που φοιτούσαν στην Ακαδημία. Τους θαύμαζε, αλλά μέσα του βαθιά τους ζήλευε που είχαν τη δυνατότητα να κάνουν μουσικές σπουδές. Πολλές φορές τον έπαιρναν μαζί τους και παρακολουθούσαν πρόβες ή και συναυλίες της ορχήστρας του Μονάχου, κι ο Μιχάλης, παρότι δεν είχε έρθει ποτέ μέχρι τότε σε επαφή με τη συμφωνική μουσική, ανατρίχιαζε από τον ήχο και προσπαθούσε μέσα από τα άλλα όργανα να ξεχωρίσει το βιολοντσέλο. Ύστερα από πολλή σκέψη πήρε την απόφαση να επισκεφθεί τον κύριο Ράινερ και να ζητήσει τη βοήθειά του.

Ο βιρτουόζος έμεινε έκπληκτος μόλις είδε τον νεαρό μετανάστη. Τον θυμήθηκε αμέσως και, ξεπερνώντας κάθε γερμανική τυπικότητα, αποφάσισε να δεχτεί την απρόσμενη επίσκεψη – για να ενθουσιαστεί αμέσως μετά με το γεγονός πως ένας νεαρός από ένα μικρό χωριό της Ελλάδας, χωρίς ίχνος μουσικής παιδείας, μαγεύτηκε τόσο από ένα τυχαίο άκουσμα ώστε να θέλει να γίνει βιολοντσελίστας. Πάρα πολλοί μαθητές είχαν περάσει από τα χέρια του, αλλά οι περισσότεροι ήταν παιδιά μουσικών ή είχαν μεγαλώσει με τη μουσική. Έτσι αποφάσισε να δεχτεί να κάνει ένα παιδαγωγικό πείραμα – ποιος ξέρει, ίσως και να πετύχαινε.

Πράγματι, το πείραμα πέτυχε. Ο Μιχάλης δούλευε το πρωί στο εργοστάσιο και τα απογεύματα μελετούσε τσέλο. Μάλιστα ο φίλος του ο Γεράσιμος, ο φλαουτίστας, του δίδασκε δωρεάν θεωρία της μουσικής, ενώ ο δάσκαλός του εγγυήθηκε ο ίδιος σε έναν μεγάλο μουσικό οίκο και ο Μιχάλης απέκτησε το πρώτο του τσέλο. Το όργανο θα το ξεπλήρωνε με δόσεις από τα χρήματα που έβγαζε στο εργοστάσιο παιχνιδιών. Για τα μαθήματα ο δάσκαλος του έπαιρνε ελάχιστα, και όταν ο Μιχάλης πήγαινε να τον πληρώσει, τις πιο πολλές φορές εκείνος τον έστελνε για ψώνια ή για άλλες μικροδουλειές και δεν του έπαιρνε τελικά χρήματα.

Σε δύο χρόνια η πρόοδος του μαθητή ήταν θεαματική. Μην πιστεύοντας στ' αυτιά του, ο δάσκαλος του πρότεινε να φοιτήσει στη Μουσική Ακαδημία του Μονάχου. Ο Μιχάλης έδωσε εξετάσεις και πέρασε με υποτροφία. Έτσι σταμάτησε να εργάζεται και, μελετώντας απρόσκοπτα πια, κέρδιζε τη μία υποτροφία μετά την άλλη. Μέσα σε έξι μόλις χρόνια, στα είκοσι εννιά του, απέκτησε δίπλωμα τσέλου, αφήνοντας άφωνους τους Γερμανούς τσελίστες και μαέστρους που απάρτιζαν την επιτροπή και πάρα πολύ συγκινημένο τον δάσκαλό του, που είχε αποφασίσει κάποτε να κάνει πραγματικότητα το τρελό όνειρο ενός Έλληνα μετανάστη.

Σύντομα έδωσε εξετάσεις για να μπει στην ορχήστρα της Όπερας του Μονάχου. Έγινε δεκτός. Άρχι-

σε να εξελίσσεται σε έναν από τους σημαντικότερους μουσικούς της Γερμανίας, αφού το παίξιμό του άφηνε να φανεί ένα ιδιαίτερο, μεσογειακό ταμπεραμέντο και οι Γερμανοί κριτικοί τον εκθειάζαν. Εκτός από την όπερα, έκανε πάρα πολλές ηχογραφήσεις και συναυλίες. Σιγά σιγά άρχισε να διδάσκει στην Ακαδημία στη θέση του Χούμπερτ, ο οποίος είχε συνταξιοδοτηθεί κάπως νωρίς, λόγω ενός πολλαπλού κατάγματος στον αριστερό καρπό, που του είχε αφήσει μια μικρή αναπηρία και δεν ήταν πια σε θέση να διδάξει. Ο Μιχάλης έγινε ένας υπέροχος, εξαιρετικά μεταδοτικός δάσκαλος.

Στη ζωή του οι κοπέλες διαδέχονταν η μία την άλλη με μεγάλη συχνότητα, ενώ, όταν κάποιος του μιλούσε για γάμο, έλεγε:

«Ρε συ, εγώ έχω παντρευτεί τη μουσική. Απλώς την απατάω πού και πού με καμιά γκόμενα».

Όταν γνώρισε την Ελίζα, όλα άλλαξαν άρδην. Γερμανίδα, όμορφη και ταλαντούχα, μια πολλά υποσχόμενη σοπράνο στα πρώτα της βήματα. Μόλις την είδε, θέλησε πάση θυσία να την κατακτήσει.

Κι εκείνη είχε προσέξει τον γοητευτικό Έλληνα μουσικό με το σταρένιο δέρμα, το γεροδεμένο σώμα και το παχύ μαύρο μουστάκι, αλλά τον παίδεψε πολύ προτού «πέσει». Όσο πιο απόμακρη γινόταν εκείνη, τόσο πιο πολύ την ήθελε ο Μιχάλης, ώσπου σύντομα δεν είχε μάτια για καμιά άλλη. Τελικά, έπειτα από μια

πρεμιέρα, βρέθηκαν στο κρεβάτι για μέρες, ερωτεύτηκαν, παντρεύτηκαν κι έζησαν ευτυχισμένοι μαζί. Δεν έκαναν παιδιά και αφοσιώθηκαν στη μουσική, ενώ τα καλοκαίρια έρχονταν στην Ελλάδα και γυρνούσαν στα νησιά. Έμεναν όμως και κάμποσες μέρες στην Αετοφωλιά, για να βλέπει ο Μιχάλης την οικογένειά του.

Καμάρωνε η Διαλεχτή, κι ας μην μπορούσε όλα αυτά τα χρόνια να καταλάβει πώς ο μικρός της γιος πρόκοψε στα ξένα παίζοντας αυτό το τεράστιο βιολί που έφερνε πάντοτε μαζί του όταν ερχόταν στο χωριό. Είχε δεχτεί την ξένη νύφη, αν και της είχε λίγο κακοφανεί που δεν είχαν σκοπό να κάνουν παιδιά. Σύντομα όμως η Ελίζα άρχισε να μαθαίνει ελληνικά και η Διαλεχτή την αγάπησε. Το ίδιο την αγάπησε και όλη η οικογένεια του Μιχάλη: οι ξαδέρφες του, οι θείοι του, αλλά και τα ανίψια του – η Μαρία και ο Πέτρος – που απέκτησε ο αδερφός του ο Γιώργος όταν παντρεύτηκε την Αρετή, που καταγόταν από την Κόνιτσα. Όλοι χαίρονταν κάθε καλοκαίρι να τους βλέπουν. Έρχονταν με τα χέρια γεμάτα δώρα και έμεναν μια δυο βδομάδες στο χωριό, κάνοντας διάφορες αγροτικές δουλειές τις οποίες η Ελίζα με τα χρόνια είχε μάθει και την ενθουσίαζαν. Το αγαπημένο της ήταν να αρμέγει τις κατσίκες μαζί με τη Σμαράγδα.

Μόνο ο Γιώργος δεν την αποδέχτηκε ποτέ. Του φαινόταν ψηλομύτα και ψυχρή. Κάποτε μάλιστα είχε ταξι-

δέψει στο Μόναχο με την Αρετή και πήγαν στην όπερα, όπου θα έπαιζε ο Μιχάλης και θα τραγουδούσε η Ελίζα. Η σκηνοθεσία της παράστασης προσέγγιζε την *Τόσκα* του Πουτσίνι με σύγχρονο τρόπο, βγάζοντας μάλιστα σε κάποια σκηνή του έργου την πρωταγωνίστρια στη σκηνή ημίγυμνη. Κι όσο ενθουσιάστηκε ο Γιώργος που είδε τον αδερφό του κοστουμαρισμένο σολίστ στην ορχήστρα, άλλο τόσο ντράπηκε για τη νύφη του.

«Π' δε φτάν' π' τοίρ' ζε όλ' τ'ν ώρα κι αυτή κ' οι άλλοι, βγήκε και ξεβράκωτ'... η π'τάνα».

Δεν μπορούσε να ξεπεράσει το γεγονός ότι ο αδερφός του ζούσε μόνιμα στο εξωτερικό. Αν είχε τουλάχιστον παντρευτεί μια Ελληνίδα και είχε κάνει παιδιά... Δεν καταλάβαινε καθόλου τον τρόπο ζωής του ζευγαριού και για όλα θεωρούσε υπεύθυνη τη νύφη του.

«Έκατσε π' έκατσε κει, ήταν ανάγκ' να πάρ' και ξέν'; Αυτή δε θέλ' σε να τ' κάν' πιδιά... η π'τάνα...» έλεγε και ξανάλεγε.

Η Ελίζα, που είχε καταλάβει πως ο Γιώργος δεν την εκτιμούσε, προσπαθούσε πάντοτε να είναι ευγενική και τυπική μαζί του. Άλλωστε την αγαπούσαν πολύ όλοι οι άλλοι και της το έδειχναν με κάθε τρόπο. Η Σμαράγδα τρελαινόταν να της μαθαίνει διάφορες δουλειές:

«Έλα, Λίζα, θα φτιάξουμε τραχανά».

Αλλά πιο πολύ τρελαινόταν να τη ρωτά διάφορα πράγματα:

«Αυτό στ'ν Γερμανία το 'χετε; Αυτό πώς του κάνετε;»

Και μια φορά, που είχε δει όπερα στην τηλεόραση κι ο Γιώργος της εξήγησε πως αυτή είναι η δουλειά της Ελίζας, την περίμενε το επόμενο καλοκαίρι για να τη ρωτήσει το εξής αμίμητο:

«ΙΚεί στ'ν όπερα γιατί φωνάζετε τόσο πολύ και μαλώνετε μ' αυτόν που κ'νάει τ'ν βέργα; Μήπως δε σας πλερώνουν, κοπέλα μ';»

Ο Μιχάλης γελούσε πάρα πολύ με όλα αυτά. Προσπαθούσε να εξηγήσει στην Ελίζα πως ο αδερφός του στην ουσία δεν την αντιπαθούσε, πως απλώς ήταν ξεροκέφαλος και πως του άρεσε να κάνει καπρίτσια, και πως καθετί που δεν καταλάβαινε το θεωρούσε κακό. Όσο όμως την απαξίωνε ο Γιώργος, άλλο τόσο την εκτιμούσε η Αρετή, που ντρεπόταν αφάνταστα για τη στάση του συζύγου της και προσπαθούσε κάθε φορά να κάνει τη συννυφάδα της να αισθάνεται καλοδεχούμενη.

Τα χρόνια περνούσαν και η κυρα-Διαλεχτή πέθανε, όπως και ο κυρ Βασίλης και η γυναίκα του, η Αγαθή. Τα παιδιά του Γιώργου μεγάλωναν και οι δυο ξαδέρφες του παρέμεναν ανύπαντρες. Η Σμαράγδα, εξαιτίας της αναπηρίας της, «Ποιος να με πάρ' εμένα, μια κ'τσή;» έλεγε κι επιβεβαίωνε τις θλιβερές προβλέψεις του πατέρα της. Η Ελένη είχε αρραβωνιαστεί κάποιον Σκιαθίτη πριν από τριάντα σχεδόν χρόνια. Ο αρραβω-

νιαστικός λίγο πριν από τον γάμο εξαφανίστηκε, αλλά εκείνη, πιστή, τον περίμενε να γυρίσει.

Κάθε καλοκαίρι ερχόταν στην Ελλάδα το ζευγάρι των μουσικών. Εκείνο το καλοκαίρι δεν τα κατάφεραν. Ο Μιχάλης τον προηγούμενο Φλεβάρη σε μια πρόβα είχε αισθανθεί μια ξαφνική αδιαθεσία. Τον πήγαν στο νοσοκομείο και ύστερα από αλλεπάλληλες εξετάσεις διέγνωσαν επιθετικό καρκίνο στο πάγκρεας και στο ήπαρ. Οι ελπίδες ήταν ελάχιστες. Ωστόσο ξεκίνησε χημειοθεραπείες, οπότε ήταν αδύνατον να ταξιδέψουν. Ο Γιώργος είχε αποφασίσει μετά τον Δεκαπενταύγουστο να πάει στο Μόναχο το δίχως άλλο, αλλά δεν πρόλαβε.

«Με πρόλαβε ου Χάρος», έλεγε και τα μάτια του έτρεχαν ασταμάτητα.

Φάνηκε από μακριά η νεκροφόρα και δύο αυτοκίνητα να την ακολουθούν. Η καμπάνα της εκκλησίας του χωριού άρχισε να χτυπάει πένθιμα. Σύμφωνα με το έθιμο, θα κρατούσαν τον νεκρό στο σπίτι για μερικές ώρες και θα τον έθαβαν το απόγευμα.

Ο Γιώργος ξεσκέπασε το φέρετρο και οι γυναίκες ξέσπασαν σε κλάματα και θρήνους· ειδικά η Σμαράγδα, που του είχε ιδιαίτερη αδυναμία:

«Καμάρι μ', να πας να βρεις τ'ν μανούλα σ' και τον

μπάρμπα σ' το Βασίλη και τ'ν θεια σ', που σ' είχαν πιο καλά κι από παιδί», έλεγε και του χάιδευε τα μαλλιά και του φιλούσε τα χέρια.

Η Ελίζα, ακλόνητη κι αδάκρυτη, παρακολουθούσε βουβή τις αντιδράσεις των συγγενών του άντρα της. Μετά την ταφή ζήτησε να μείνει για λίγο μόνη πάνω από τον τάφο. Τότε πια ξέσπασε. Άρχισε να του μιλάει και να τον αποχαιρετάει με κλάματα και φωνές. Στην είσοδο του νεκροταφείου είχαν σταθεί και την περίμεναν ο αδερφός της με τη γυναίκα του – που είχαν έρθει μαζί της από το Μόναχο – και η Αρετή, που στο τέλος δεν άντεξε και όρμησε να την πάρει από εκεί.

«Σώπα, κοπέλα μ', σώπα», της έλεγε και την αγκάλιαζε και τη φιλούσε. «Σώπα, και σ' τ' ορκίζομαι στα παιδιά μ', εγώ θανά 'ρχομαι κάθε μέρα να τ' ανάβω το καντήλ'», πρόσθεσε ξεσπώντας κι εκείνη.

Γύρισαν στην πλατεία, όπου ο Γιώργος είχε ανοίξει το καφενείο για να πει ο κόσμος καφέ και κονιάκ. Η Αρετή τον κοίταξε πολύ αυστηρά. Τον είχε ακούσει να λέει πριν:

«Τ'ν π'τάνα, κόμπο δάκρυ δεν έριξε... άντρα έχασε ή σκ'λί;»

Εκείνος είδε τη νύφη του κατακόκκινη και κλαμένη, με πρησμένα μάτια, κι έσκυψε το κεφάλι μετανιωμένος.

Άρχισε να νυχτώνει. Ο κόσμος χαιρετούσε κι έφευγε. Οι ξαδέρφες, που θα φιλοξενούσαν τον αδερφό της

Ελίζας και τη γυναίκα του, έφυγαν μαζί με το ζευγάρι για να τους τακτοποιήσουν. Η Αρετή πήγε κι εκείνη στο σπίτι για να ετοιμάσει το δωμάτιο όπου θα κοιμόταν η Ελίζα. Είχε νυχτώσει για τα καλά και τα φώτα στην Αετοφωλιά σιγά σιγά έσβηναν. Στο καφενείο Ο Πλάτανος απέμειναν ο Γιώργος με τη νύφη του αμιλητοι, να κοιτούν τον γέρο πλάτανο στη μέση της μικρής πλατείας του χωριού. Ο Γιώργος έφερε το τσίπουρο, δύο ποτηράκια κι έριξε στην πλάτη της γυναίκας μια ζακέτα της Αρετής, γιατί η θερμοκρασία είχε πέσει αισθητά. Έπιναν αμιλητοι και ήταν σαν κάποιον να περιμέναν. Ήταν από τις ελάχιστες φορές που κάθονταν μόνοι.

Η Ελίζα σκεφτόταν τις ομοιότητες και τις διαφορές των δύο αδερφών. Το αξιοπερίεργο ήταν πως, αν και άντρες, δεν είχαν τον παραμικρό ανταγωνισμό μεταξύ τους. Αυτό οφειλόταν κυρίως στο ότι ο Γιώργος αγαπούσε και προστάτευε υπερβολικά τον αδερφό του από παιδί, προσπαθώντας να καλύψει όσο μπορούσε την πατρική απουσία. Έπειτα από τόσα χρόνια, η Ελίζα είχε πλέον καταλάβει πως όποια γυναίκα και αν βρισκόταν δίπλα στον Μιχάλη, με τον ίδιο τρόπο θα την αντιμετώπιζε ο Γιώργος, γιατί αισθανόταν πως του έκλεβαν κάτι από αυτή την προστασία και την αγάπη.

Ο Γιώργος δίπλα της, γεμάτος τύψεις, αναλογιζόταν τη στάση του απέναντι στη νύφη του όλα αυτά τα